КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

МАЛЬКО АННА ОЛЕКСАНДРІВНА

КОНЦЕПЦІЯ РОЗБУДОВИ ШКІЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

05.25.03 - бібліотекознавство і бібліографознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 1995

Дисертація є рукопис

Робота виконана в Київському державному інституті культури

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
СЕЛІВЕРСТОВА Катерина Трифонівна

Офіційні опоненти:

1. Доктор педагогічних наук ЧАЧКО Ада Семенівна
2. Кандидат технічних наук, доцент КОЛОМІЄЦЬ Валерій Федорович

Провідна організація – Інститут педагогіки АПН України

Захист відбудеться 21 червня 1995 р. о 14^{00} годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.34.01 при Київському державному інституті культури /м.Київ, вул.Шорса, 36/

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського державного інституту культури /м.Київ, вул.Шорса, 36/

Автореферат розісланий "18" травня 1995 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради П.В.КОВАЛЕНКО

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Людство вступило в інформаційну еру. Нагальність інформатизації України посилюється потребами її національного відродження, новими соціально-економічними умовами, що в свою чергу, потребує гнучких змін у діяльності всіх освітніх закладів, особливо тих, які обслуговують дітей - майбутніх громадян XXI інформаційного століття. Державна політика інформатизації освіти ще знаходиться у стані формування, що передбачає вивчення всіх складових цього процесу та його головних суб'єктів, визначення першочергових напрямків і умов їх реалізації.

Бурхливий розвиток вітчизняної загальноосвітньої школи не відбився на стані розвитку її бібліотеки. Проте, проблема впливу інформатизації на шкільну бібліотеку та шкільної бібліотеки на інформатизацію суспільства привертає увагу фахівців різних за рівнем розвитку країн світу. Це пов'язане з реальною можливістю шкільної бібліотеки стати сьогодні вирішальним елементом у справі формування нової вищого класу, які готують інтелектуальний потенціал суспільства, творчу особистість з інформаційними навичками. Інформатизація зобов'язує шкільну бібліотеку не тільки віддзеркалювати рівень школи, але й випередлати його, створюючи простір для саморозвитку учбового закладу. Отже, актуальність теми обумовлена сучасними потребами пошуку нових підходів до вирішення проблем гармонізації стосунків школи та її бібліотеки, активізації місії останньої в інформатизації суспільства, вироблення нової державної політики у справах керівництва бібліотеками шкіл, а також потребою розробки відповідної моделі шкільної бібліотеки.

Все це обумовило вибір об'єкта дисертаційного дослідження, яким стала шкільна бібліотека.

Новий напрямок розвитку людства примусив обмежити об'єкт дослідження рамками прискорення процесу інформатизації суспільства та потребою моделювання нової шкільної бібліотеки України, тому предметом є шкільна бібліотека саме як об'єкт та суб'єкт інформатизації суспільства.

Стан наукової розробленості теми не відповідає потребам оновлення шкільних бібліотек на сучасному етапі розвитку суспільства, оскільки інформатизація шкільної бібліотеки та інформатизуючий

впливу бібліотеки на школу та суспільство не досліджувався як самостійний предмет ані в дисертаційних працях, ані в публікаціях з проблем бібліотекознавства та педагогіки. Вивчення складають численні праці співробітників московської Державної науково-педагогічної бібліотеки ім.К.Д.Ушинського (Є.М.Зуєва, Є.Н.Ястребцова, Н.Б.Бірюкова, Х.М.Мовшан), присвячені питанням оновлення сільської шкільної бібліотеки, розвитку матеріальної бази цього типу бібліотек.

Нерозробленість проблеми значною мірою є наслідком недооцінки суспільством, освітою місця та ролі шкільної бібліотеки в соціалізації нової генерації, в адаптації прийдешніх поколінь до життя в інформаційному суспільстві.

Певний вплив на бібліотекознавців та практиків справили погляди І.І.Ганицької. ІІ дисертаційне дослідження "Взаємодія дитячих та шкільних бібліотек у роботі з школярами 1-8 класів" (1979) має позитивне значення для вивчення шкільної бібліотеки як самостійного типу бібліотек, в ньому проаналізовано соціальні функції шкільних бібліотек, вивчено їх місце і роль у вихованні учнів та в системі бібліотечного обслуговування, але це зроблено з позицій пріоритету дитячої бібліотеки.

Шкільну бібліотеку, як специфічний тип бібліотек, відстоювали і захищали в умовах СРСР вже названі співробітники Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. К.Д.Ушинського. Вони не тільки заперечували її допоміжний характер стосовно дитячої бібліотеки, але й висвітлили перспективи в інформаційне майбутнє.

Наприкінці 80-х - початку 90-х років підвищився інтерес бібліотекознавців колишнього Радянського Союзу до вивчення окремих напрямків роботи шкільної бібліотеки з учнями та вчителями, свідченням чого б' захист декількох кандидатських дисертацій по матеріалах загальноосвітніх шкіл Узбекістану, Таджикістану, Грузії, Азербайджану (Н.Г.Мусеридзе, Ф.Г.Сафаров, І.І.Піхаурі, М.Х.Махмудов,Ю.Казієв). Проте, хоча ці дослідження і торкаються важливих на сьогодні проблем вказаного типу бібліотек, в цілому автори цих наукових праць намагаються "оживити" існуючу застарілу модель бібліотечного обслуговування абонентів шкільної бібліотеки, не передбачаючи активного втручання останньої в навчально-виховний процес школи на основі використання нових інформаційних технологій. Але очевидно, що сьогодні шкільній бібліотеці потрібний не "косметичний ремонт",

а її докорінна модернізація.

В Україні комплексних досліджень щодо шкільної бібліотеки тех не проводилося: ні за часи перебування у складі колишнього СРСР, ні в теперішній час. Досі не вивчена й історія розвитку шкільних бібліотек України, не проаналізовано їх сучасний стан та перспективи розвитку в нових інформаційних умовах, не досліджені можливості шкільних бібліотек у розбудові вітчизняної школи. Однак, окремі бібліотекознавці приділяли увагу цій бібліотеці. Так розглядала їх в історичному аспекті, як один з типів бібліотек, що обслуговують дітей, Н.С.Білополя, історії окремих шкільних бібліотек присвятили свої наукові повідомлення І.В.Сесак та С.Т.Стадник. М.П.Васильченко займався питаннями соціальних функцій шкільних бібліотек, їх кадровими проблемами, вдосконаленням освіти та посадових обов'язків методистів шкільних бібліотек, корегуванням положення про бібліотеку загальноосвітньої школи. Як елемент системи інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів, розглядали цю бібліотеку вітчизняні бібліографознавці, зокрема, Н.М.Рева, Л.О.Черепуха, С.Є.Шматова.

Що ж до вивчення впливу інформатизації на освіту, її середню загальноосвітню школу та їх зворотньої дії на інформатизацію держави, то значний інтерес викликають публікації вітчизняних та російських науковців: А.П.Єрмова, В.В.Васил'єва, В.І.Журавльова, Ю.В.Бикова, А.Г.Волинця, А.Гуркіна, С.Кримська, О.П.Осадчука, Н.Д.Хмеля, крім того, труди міжнародного конгресу під егідою ЮНЕСКО "Освіта і інформатика". Але, для вітчизняної та російської педагогічної громадськості, при загальному інтересі до ролі інформації у реформації школи, характерним є нехтування участю шкільної бібліотеки в інформатизації школи.

Таке небажання освітян бачити нову роль та місце бібліотеки школи в інформатизації суспільства змусило дисертанта спиратися, перш за все, на досвід дальнього зарубіжжя. Крім того, автором свідомо обрано шлях вивчення інформатизації шкільних бібліотек розвинутих країн, оскільки вони вже вторували перспективний для українських бібліотек напрямок розвитку. Тому суттєву роль в розробці основних положень дисертації, пов'язаних з інформатизацією шкільних бібліотек, відіграли публікації у фахових закордонних періодичних виданнях таких авторів, як: Дж.Лоурі, виконавчий секретар Міжнародної асоціації шкільних бібліотекарів, М.Морріс, президент Американської асоціації шкільних бібліотекарів, Д.Масек, американський фа-

хівець з шкільних бібліотек, Х.Поллард та М.Моу, англійські шкільні бібліотекарі, Г.Гавіт, новозеландський бібліотекознавець, Й.Петерсен, заступник директора Національної бібліотеки Данії, Р.Хаапсаарі, інспектор бібліотечної ради одного з фінських округів, Х.Скепастіану, фахівець з Греції, М.Іухахі та С.Шохом, дослідники з Ізраїлю.

Проблема нової ролі шкільних бібліотек в інформаційному суспільстві всебічно вивчалась міжнародною бібліотечною громадськістю в рамках Секції шкільних бібліотек ІФЛА в часи роботи Генеральної конференції в Найробі (1984).

З опублікованих у вітчизняній спеціальній літературі робіт особливо заслуговують на увагу статті, присвячені проблемам міжнародного дослідження стану та перспектив розвитку бібліотек в школах, Г.Галлер, голови Секції шкільних бібліотек ІФЛА, С.Роумена, виконавчого директора Американської асоціації бібліотечного обслуговування дітей, М.Іаруссо та К.Хейдена, американських фахівців.

Мета дослідження - розроблення, на основі проекції шкільної бібліотеки на інформаційне суспільство, концептуальної моделі бібліотеки загальноосвітньої школи XXI століття та запропонування умов її реалізації в Україні.

У вирішенні мети виходили з гіпотези, згідно з якою потреби суспільства в інтелектуальній особистості можливо задовольнити лише при умові інформатизації освіти через оновлену шкільну бібліотеку, перетворену в шкільний бібліотечно-інформаційний центр.

Цим і обумовлюються визначені нижче завдання:

- визначення ролі та місця шкільної бібліотеки в системі освіти;

- аналіз відбиття інформаційних процесів в освіті, зокрема в загальноосвітній школі;

- вивчення тенденцій розвитку шкільних бібліотек інформатизованих країн;

- аналіз сучасного стану вітчизняних шкільних бібліотек;

- розроблення основних принципів побудови моделі шкільної бібліотеки інформатизованого суспільства;

- вивчення та аналіз умов перетворення шкільних бібліотек України в шкільні бібліотечно-інформаційні центри.

Методологічна та теоретична база. Проблематика дослідження знаходиться на "стику" таких наук, як бібліотекознавство, педагогіка, інформатика. Інтегративний характер теми обумовив аналіз дисер-

тантом сучасних світових інформатизаційних процесів, вивчення рівня інформатизованості України та визначення напрямків інтенсифікації цієї діяльності в суспільстві. Надзвичайно корисними дл автора в цьому були публікації В.Г.Афанасьєва, Г.Г.Воробйова, Р.С.Гіляревського, В.М.Канігіна, Г.І.Калитича, А.І.Михайлова, В.С.Міхалевіча, А.І.Ракітова, А.Д.Урсула, А.І.Чорного, М.А.Шрейдера та інших.

Значною допомогою дисертантові у вивченні процесу адаптації документально-інформаційних систем, зокрема бібліотек, до сучасних вимог суспільства були роботи Д.І.Бірмена, Г.Г.Воробйова, А.В.Соколова, В.М.Столярова, Дж.Ширн.

У дослідженні використано комплекс методів, серед них : порівняльного аналізу - при розгляді вітчизняних та світових тенденцій розвитку суспільства, освіти і шкільної бібліотеки; системний - при обґрунтуванні входження освіти в інформаційну сферу суспільства, а шкільної бібліотеки в інформаційну систему освіти; структурно функціонального підходу - при створенні моделі шкільної бібліотеки; аналізу та синтезу - при аналізі сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів функціонування та розвитку шкільних бібліотек; контент-аналізу опублікованих та архівних джерел; спостереження, опитування, аналізу та синтезу - при узагальненні досвіду.

Емпіричну базу роботи склали матеріали галузевого експерименту з атестації середніх шкіл Харківської області, дослідження діяльності шкільних бібліотек м.Києва (у рамках підготовки до всеукраїнської наради з проблем освітянських бібліотек та паспортизації бібліотек загальноосвітніх шкіл), м.Алушти (Крим). Поруч з тим за розробленою дисертантом методикою було організовано вивчення стану шкільних бібліотек України студентами-заочниками Харківського державного інституту культури. Крім того, базою дослідження стали літературні джерела про зарубіжний досвід інформатизації шкільних бібліотек (26 публікацій останніх років іноземними мовами).

Наукова новизна дисертації пов'язується з обґрунтуванням концептуальної моделі шкільної бібліотеки, з вивченням саме інформатизаційного аспекту проблем шкільної бібліотеки, з поглядом на неї як на частку документально-інформаційної підсистеми освіти.

Практична значимість полягає в розробці основних принципів побудови моделі і нормативованої шкільної бібліотеки. Ці принципи та висвітлений зарубіжний досвід можуть бути покладені в основу програми експериментального перетворення окремих шкільних бібліо-

тек України в шкільні бібліотечно-інформаційні центри. Безпосереднє практичне значення має регіональна програма підтримки шкільних бібліотек.

Матеріали дослідження можуть бути використані при створенні спецкурсів, курсів за вибором, для проведення лекційних та семінарських занять з підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів спеціалізації "Бібліотекар-педагог".

Апробація роботи. Основні положення дисертації апробовані на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Бібліотека і бібліотечна професія в умовах інформатизації суспільства"(Київ,1993), на звітній науковій конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів факультету бібліотечно-інформаційних систем КДІК (1994), на науково-практичній конференції Академії педагогічних наук України "Школа майбутнього. Якій їй бути?"(1994), на методичному семінарі шкільних бібліотекарів Мінського району м.Києва (1994).

Розроблено тематичні плани та програми навчання бібліотечно-бібліографічній та інформаційній культурі, які схвалені управлінням виховної роботи Міносвіти України і опубліковані в офіційному "Інформаційному збірнику Міністерства освіти України". Для поліпшення структури управління бібліотеками запропоновано і апробовано "Паспорт шкільної бібліотеки", визначені науково-методичні підрозділи Центральної освітянської бібліотеки інституту системних досліджень Міносвіти. Основні положення та наслідки дослідження викладено в публікаціях у спеціальних виданнях.

На захист виносяться такі положення:

1. Суспільство в умовах інформатизації ставить перед освітою і шкільною бібліотекою, як елементом освітянської системи, нові вимоги по формуванню інтелектуального потенціалу нації, забезпеченню інформаційної свободи майбутнім громадянам держави.

2. Нові завдання шкільної бібліотеки потребують структурно-функціонального, організаційного перетворення її в шкільний бібліотечно-інформаційний центр (ШБІЦ), головними ознаками якого є : документально-інформаційний фонд, який включає різноманітні носії інформації - від паперових до машиноорієнтованих; відповідні автоматизовані інформаційні технології, які забезпечують ефективний пошук та використання інформації не тільки даної шкільної бібліотеки, але з виходом до регіональних та національного фондів; фахівець, готовий до активної посередницької ролі між інформацією та її ко-

ристувачами.

3. Умовами реалізації нової концепції шкільної бібліотеки в Україні є: усвідомлення суспільством, освітою визначальної ролі шкільної бібліотеки в інформатизації; узгодження професійного рівня та свідомості шкільних бібліотекарів з потребами інформатизації; налагодження системи державно-громадського управління шкільними бібліотеками та створення мережі наукової, методичної, інформаційної підтримки шкільних бібліотекарів.

Необхідність досягнення поставленої мети і завдань дослідження визначили таку структуру дисертації: вступ, три розділи, висновки, додатки і список використаної літератури. Визначення історичного і сучасного місця та ролі шкільної бібліотеки у першому розділі дало змогу у другому - проаналізувати специфічність ролі цієї бібліотеки як об'єкта та суб'єкта інформатизації освіти і суспільства. Висновок про потребу розробки нової моделі бібліотеки школи обумовив зміст третього розділу дисертації, в якому визначені основні принципи побудови такої моделі, а умови її реалізації в Україні визначаються в заключенні. У додатку вміщені: доповнення до Проекту програми "Освіта XXI століття"; орієнтовні тематичні плани та програми навчання бібліотечно-бібліографічній та інформаційній культурі учнів 1-4 класу загальноосвітньої школи; паспорт шкільної бібліотеки; таблиці аналізу діяльності шкільних бібліотек та інші.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу роботи, викладено наукову новизну, практичну значимість наслідків дослідницької роботи, положення, що виносяться на захист.

Розділ перший присвячено висвітленню місця та ролі шкільної бібліотеки в освіті та суспільстві. У розділі подано порівняльний історико-бібліотекознавчий аналіз стосунків школи та її бібліотеки (на прикладі Великобританії, США, Японії, України та інших країн світу). Автор звертає увагу на еволюцію цих взаємозв'язків. Якщо на світанку історії людства дошкільна бібліотека, як берегиня надбаного досвіду, а школа створювалась при бібліотеці і саме на ґрунті її фондів реалізувала свої мету та завдання, то з розвитком цивілізації, потребою освіти більш широких верств населення, з вина-

ходом книгодруку, школа почала відокремлюватися від бібліотеки та вдосконалюватися як самостійна соціальна інституція. Інституалізація школи неоднозначно відбилася на взаємовідносинах навчальних закладів та їх бібліотек. Хоча і тепер школа не могла обійтися без бібліотеки, але основною виявилася інша тенденція: заснування бібліотек при місцях навчання дітей з домінуючою роллю школи. Однак, подальший розвиток школи, поява та поширення вищої освіти привели до бурхливого розвитку науки, наслідком якого був інформаційний "вибух". Це й започаткувало нову еру у взаємозв'язках школи та шкільної бібліотеки, а саме їх взаємопроникнення. Поєднавши зусилля обох соціальних інституцій, школа і бібліотека сьогодні мають можливість значно підвищити вплив на всебічний розвиток дитини та на можливість її адаптації в суспільстві.

В другому розділі шкільна бібліотека розглядається як об'єкт та суб'єкт інформатизації. Аналіз напрямків і рівнів інформатизації освіти та шкільної бібліотеки країн з різним рівнем розвитку засвідчив, що соціальна динаміка педагогічної діяльності та прискорення процесу інформатизації країни значною мірою визначаються надійністю організації та якістю функціонування інформаційної системи освіти, в першу чергу, шкільної бібліотеки.

Автор вважав за доцільне коротко охарактеризувати специфічність загальносвітового процесу інформатизації суспільства в умовах України. Це, на його думку, дозволило об'єктивніше проаналізувати і оцінити спрямованість та стан інформатизації освіти нашої країни. Співставлення інформатизації українського суспільства з цими ж процесами в інших країнах, дало можливість дисертантові розділити точку зору деяких вітчизняних науковців, зокрема Ю.М.Канигіна, що Україні непридатний шлях багатьох країн - простого, логічного переходу від індустріального до інформаційного суспільства через інтенсифіковане насичення інформацією як окремої особистості, так і всіх без винятку сфер суспільства з допомогою нових електронних інформаційних технологій. Першочерговим завданням нашої країни на цьому шляху є підготовка свідомості населення до інформатизації через переорієнтацію соціальної сфери на інтелектуалізацію народу, що забезпечить умови для здійснення технічного аспекту інформатизації - комп'ютеризації.

Дослідження впливу інформатизації на загальноосвітню школу таких країн, як США, Великобританія, Франція, ФРН, Австралія, Ін-

дів та інших, надає право стверджувати, що проблема інформатизації освіти, школи - загальносвітова проблема. Крім того, інформатизуючий вплив освіти на нову генерацію залежить від того, наскільки вдалося суспільству інформатизувати саму освіту, а саме:

1) ствердити в освіті ідеї насущної потреби інформації для всебічного розвитку особистості;

2) інформатизувати зміст освіти (що передаємо поколінням, чому навчаємо?);

3) інформатизувати освіту як засіб, інструмент інформатизації особистості (як вчимо? чим вчимо? - тобто методику та матеріально-технічну базу навчання);

4) інформатизувати документально-інформаційну систему школи, тобто шкільну бібліотеку, через яку і відбувається процес інформаційного насичення як особистості, так і школи.

Що стосується України, то у нас вже почалась концептуальна розробка інформатизації освіти. Існуючі з цього приводу галузеві документи свідчать про значну увагу, яку приділяє держава цьому питанню. Але, ці ж документи та безпосередня практична діяльність дозволяють зробити деякі зауваження та пропозиції щодо вдосконалення процесу інформатизації освіти України.

На наш погляд, вітчизняні автори концепції інформатизації освіти, поспішаючи за стратегією розвинутих країн світу, не враховують соціальну специфіку України, оскільки надають перевагу технологічним напрямкам інформатизації освіти, ігноруючи підготовку свідомості нового покоління до цього сучасного світового процесу. Вагомим недоліком таких вважаємо те, що проблема інформатизації шкільної бібліотеки, через яку і має впроваджуватись інформатизація школи, навіть не ставиться.

Таким чином, перед освітою України постають такі першочергові, на погляд автора, завдання:

1) інформатизація свідомості учнів та вчителів, через створення культу знань, інформації в школі;

2) широкомасштабна організація та здійснення в школі інформаційного виховання з початкових класів через прищеплення інформаційної культури (у її теоретичному та практичному аспектах), яка є не тільки каталізатором інформатизації суспільства, але й запобіжним фактором появи негативних наслідків в цілому позитивного процесу інформатизації;

3) створення основи для комп'ютеризації галузі, а саме вдосконалення традиційної системи інформаційного зв'язку в освіті (перш за все, приведення до ладу шкільної бібліотеки), швидкість переробки інформації в якої можливе та необхідне буде збільшити з допомогою нової інформаційної технології, як тільки в освіті чи окремому учбовому закладі вистачить коштів на електронну техніку.

Далі автор аналізує сучасний стан шкільної бібліотеки в світовому аспекті. Порівняння ставлення до взаємопов'язаних ролей шкільної бібліотеки як об'єкта та суб'єкта інформатизації в різних країнах світу (Австралії, Великобританії, Данії, Нової Зеландії, США, ФРН, Болгарії, Угорщини, України та інших) свідчить, що сьогодення висуває перед освітянами зарубіжжя не питання мають чи ні шкільну бібліотеку, а проблему залучення її до процесу навчання, перетворення її в один з головних його елементів, з метою одержання найбільшої віддачі від цієї культурно-освітянської інституції. Саме ця мета і обумовила використання нових інформаційних технологій (НІТ) в шкільних бібліотеках розвинутих країн. Там НІТ не заперечує існуванню бібліотеки в школі, а ставить її сучасним обладнанням, яке розширює можливості учнів і вчителів в роботі з інформацією, звільняє час бібліотекарів. Використання НІТ у шкільній бібліотеці не тільки інтенсифікує навчальний процес, але, як свідчить, наприклад, досвід США, надає більш широкі можливості шкільному вихованню.

Наслідки аналізу досвіду розвинутих країн дозволяють підкреслити:

- по-перше, ЕОМ ефективна лише в бібліотеках, де є високоорганізована традиційна бібліотечна технологія, там НІТ стає новим етапом розвитку і вдосконалення діяльності бібліотеки;

- по-друге, інформатизація шкільної бібліотеки повинна бути під постійним керівництвом і опікою з боку держави і громадських організацій як на національному рівні, так і на регіональному.

Безпосереднє вивчення дисертантом діяльності шкільних бібліотек України дає змогу зробити висновки:

1) про неготовність професійної свідомості шкільних бібліотекарів до інформатизації, оскільки бібліотекарі у своїй більшості не уявляють, що таке сучасне інформаційне обслуговування в шкільній бібліотеці, які завдання та перспективи виникають для цієї бібліотеки в процесі інформатизації;

2) про реальний стан шкільних бібліотек, який не задовольняє не тільки потреби інформатизації, але й не забезпечує вимог традиційного навчання, позакласної виховної роботи в школі, не забезпечує професійні потреби вчителів, а про загальнокультурні потреби останніх та їх вихованців - вже й поготів.

Проблема недовикористання педагогічного інформаційного ресурсу через невідповідність бібліотеки потребам сучасності ускладнюється відсутністю державних статистичних даних про об'єкт, а також інформації про зарубіжний досвід, що завдає навіть вивчення шляхів вдосконалення шкільних бібліотек. Посилює ситуацію недооцінка цієї бібліотеки самими її освітянами, бібліотекознавцями, на жаль, часто і шкільними бібліотекарями.

Отже, вважаємо, що на сьогодні головними завданнями по підготовці інформатизації освіти з найбільш повним використанням потенціалу шкільної бібліотеки є:

1) проведення на всіх педагогічних рівнях політики "культу бібліотеки" в школі, осмислення ролі бібліотеки педагогічною громадськістю та учнями як духовної та матеріальної бази навчання, підсистеми загальнодержавної сфери інформаційного забезпечення педагогічної діяльності та як знаряддя, з допомогою якого учні мають доступ до світової культури;

2) підготовка шкільних бібліотекарів до усвідомлення ними їх нової ролі в суспільстві, освіті та школі;

3) вдосконалення традиційного бібліотечного обслуговування в школі для підготовки впровадження нових інформаційних технологій в шкільну бібліотеку;

4) створення нової моделі шкільної бібліотеки української школи XXI століття.

<u>В третьому розділі</u> подано основні принципи побудови моделі шкільної бібліотеки, пристосованої до умов інформатизованого суспільства. Розкриваючи принципи функціонування, структурування та організації цієї моделі дисертант характеризує перспективи перетворення шкільної бібліотеки в шкільний бібліотечно-інформаційний центр.

Принцип генералізації інформаційної функції шкільної бібліотеки є фундаментальним для реформації бібліотеки в шкільний бібліотечно-інформаційний центр.

Грунтуючись на визнаних бібліотечною громадськістю наукових

працях таких фахівців з цієї проблеми, як Д.І.Бламенау, М.П.Васильченко, Є.М.Зуєвої, К.Т.Селіверстової, А.В.Соколова, Н.І.Тиліної, автор не вступає до теоретичних дискусій щодо функцій бібліотеки як соціальної інституції, а ставить завдання прагматичного в'ясування фундаментальної функції саме шкільної бібліотеки.

Визначивши за орієнтир головну мету школи та її бібліотеки - всебічний розвиток людини як особистості - дисертант розподіляє функції шкільної бібліотеки на зовнішні та внутрішні. Зовнішні - спрямовані на досягнення цієї мети бібліотечними засобами, а внутрішні - на забезпечення відповідного рівня самої бібліотеки для реалізації її головної мети.

До зовнішніх функцій бібліотеки належать інформатизація учнів та інформатизація школи (через інформаційне насичення педколективу)

Інформатизація учнів має два аспекти: а) інформаційне забезпечення розвитку дитини в школі, б) забезпечення саме інформаційного розвитку школяра. Перший аспект має реалізувати демократичний доступ дитини до знань, інформації з метою інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу та негайного задоволення обумовлених цим процесом інформаційних інтересів учнів, що значно поглиблює розвиток школярів. Другий (не за значенням, а за порядком викладення) аспект покликаний адаптувати майбутніх громадян до потреб інформаційного суспільства, а саме прищепити кожній дитині інформаційну культуру, яка в свою чергу складається з виховання культу знань, інформації, бібліотеки, як основних підвалин розвитку особистості, суспільства; та навчання користуванню всіма видами джерел інформації на будь-яких носіях. Активний характер діяльності по інформатизації учнів через ці аспекти забезпечить, на погляд автора, здійснення інформатизуючої місії шкільної бібліотеки стосовно суспільства через закладення інформатизаційного потенціалу в нову генерацію.

Шкільна бібліотека впливає на інформатизацію учнів і через інформатизацію школи. Ця функція бібліотеки виявляється в інформаційному забезпеченні репродуктивно-повторювального та творчо-оновлюючого напрямку розвитку школи. Шкільна бібліотека покликана організовувати та здійснювати документально-інформаційні зв'язки школи з освітянськими управліннями, наукою, передовою педагогічною практикою.

Але школа та її бібліотека не поодинокі у вихованні дитини та адаптації її в суспільстві. Генералізація інформаційної функції

обумовлює здійснення інформаційно-консультативного її напрямку щодо вчителів та родини. Батькам, як і вчителям, потрібні інформаційні знання і навички для ознайомлення з потоками та масивами необхідної для виховання дітей інформації, консультації по координації інформаційного забезпечення учня в умовах школи та родини, з організації позитивного інформаційного режиму школяра вдома.

Виходячи з провідної (після родини) ролі школи в соціалізації дитини, шкільна бібліотека в перспективі має стати координаційним центром з питань інформаційного розвитку дитини, оскільки максимально наближена до свого потенційного користувача (до місця його мешкання та навчання); має перевагу безпосереднього контакту з усі на головними учасниками виховного процесу соціалізації дитини; безпосередньо приймає участь у найголовнішому соціалізуючому процесі - навчально-виховному - школі; має можливість протягом 9-11 років безпосередньо впливати на формування, розвиток та вдосконалення інформаційних потреб кожної дитини; саме шкільна бібліотека має можливість організувати найістотніший вплив на читацьке формування та інформаційний розвиток дитини опосередковано через систему взаємовідносин: бібліотекар-вчитель-учень, бібліотекар-батьки-учень, бібліотекар-учень-учень тощо.

Проте, генералізація інформаційної функції щодо учнів та педколективу неможлива без спрямування її на самовдосконалення бібліотеки в школі, тобто на здійснення її внутрішньої функції. Інформатизація внутрішньої функції полягає в інформаційному забезпеченні нового, відповідного сучасності рівня самоорганізації, саморегуляції та саморозвитку бібліотеки, які виявляються через суттєві функції бібліотечної соціальної інституції (кумулятивна, меморіальна та інші). Крім того, саморегуляція потребує постійного вивчення потреб абонентів, а саморозвиток націлює фахівця на безперервне засвоєння передового світового та вітчизняного досвіду шкільних бібліотек. Відповідне до потреб часу вдосконалення всіх цих напрямків внутрішньої функції і є умовою інформатизації шкільної бібліотеки, її перетворення в шкільний бібліотечно-інформаційний центр.

Наступним є принцип інформатизації структурних елементів бібліотеки, який подається через обґрунтування специфіки впливу інформатизації на бібліотекаря, фонд, матеріально-технічну базу та абонента.

Генералізація інформаційної функції шкільної бібліотеки пот-

ребує в першу чергу нового якісного рівня бібліотекаря, його перетворення на бібліотечно-інформаційного фахівця, який усвідомлює свою роль в інформатизації школи та суспільства, повністю володіє інформаційною культурою та методикою навчання. Поглиблення педагогічної освіти бібліотекаря потребує не тільки нова для нього роль вчителя інформаційної культури, але й необхідність усвідомленого впливу на інформаційне насичення всіх видів педагогічної діяльності в школі. Крім того, бібліотекар, мусить сприяти підвищенню якості викладання окремих предметів, інтеграції їх один з одним, пов'язуванню всього навчання з навколишнім середовищем.

Другим найвпливовішим на інформатизацію учнів і педколективу елементом шкільної бібліотеки є документально-інформаційний фонд. За його допомогою здійснюються і похідні функції бібліотеки, які фактично належать бібліотечно-інформаційним матеріалам (освітня, когнітивна, рекреаційна, всі види виховання тощо). Інформатизація фонду шкільної бібліотеки полягає у включенні до його складу всієї необхідної для вчителя, учнів, батьків та бібліотекарів інформації в документальній формі на будь-яких носіях для всебічного розвитку особистості, адаптації її в суспільстві.

Ідеально учнівський документально-інформаційний фонд має бути відтворенням найкращого в культурі всіх часів і народів, щоб донести все це кожному індивіду нової генерації. Принциповим у структуруванні фонду учнівської інформації є положення про універсальність цього фонду. Це обумовлено тим, що завдання школи - навчити самостійно вчитися - практично знімає з будь-якої учнівської інформації статус допоміжної, бо чим ширше коло інформації застосовується в навчально-виховному процесі школи, тим якісніше кінцевий результат.

У дисертаційному дослідженні пропонується така внутрішня структура фонду для учнів:

- бібліотечний фонд (книжковий, періодичних видань);
- фонд підручників (з часом перетвориться на типовий підрозділ навчальної книги бібліотечного фонду);
- фонд аудіовізуальних матеріалів;
- фонд комп'ютерної інформації.

Подальша деталізація фонду подається на прикладі структурування фонду для учнів 1-го ступеню навчання.

Документально-інформаційний педагогічний фонд складається з усіх видів педагогічної інформації (науково-педагогічної, органі-

заційно-управлінської, методичної, інформації про педагогічну практику), що стимулює появу нових педагогічних ідей, створює можливості для формування творчого педагогічного середовища.

Фонд інформації для батьків має відповідати колу проблем, що постають перед батьками у період навчання дітей в школі і враховувати освітній рівень батьків та ставлення їх до освіти дітей.

Нагальність інформатизації потребує введення до складу фонду документів про сучасну декоративну реформацію шкільної бібліотеки. Саме ця інформація має вплинути на осучаснення професійної свідомості вітчизняного бібліотекаря школи для створення ним відповідного інформаційного середовища в учбовому закладі.

Виходячи з потреб створення сучасного інформаційного середовища має бути інформатизований наступний елемент бібліотеки - матеріально-технічна база. У відповідності до головних функцій і завдань шкільній бібліотеці потрібні окремі приміщення для обслуговування учнів I-го; II та III-го ступенів навчання; вчителів та батьків; а також службове приміщення для бібліотекарів. Дисертант доводить необхідність розширення приміщення бібліотеки завданнями демократизації, індивідуалізації навчання, потребою підвищення зручності використання документально-інформаційного фонду школи, переходом в цілому шкільної бібліотеки з позицій інформастатики до інформдинаміки.

Цього й потребує і впровадження нових інформаційних технологій, комп'ютерна техніка яких забезпечить ефективність використання фондів шкільної бібліотеки, доступ до регіональних та національних фондів, забезпечить адаптацію дітей до неї це за шкільних років.

Від вказаних вище змін у функціях та структурних елементах бібліотеки залежить новий інформаційний рівень абонента бібліотеки, зокрема підвищення інформованості та інформаційної вихованості учнів, вчителів, батьків.

Трансформація бібліотеки в шкільний бібліотечно-інформаційний центр викликає потребу організації її з позицій соціально-етичного маркетингу, оскільки саме такий принцип організації шкільної бібліотеки враховує інтереси та потреби абонентів, бібліотекарів, суспільства. Переорієнтація уваги на інтереси абонентів примушує підкреслити як провідний - маркетинг бібліотечно-інформаційних послуг, який широко розглянуто в бібліотекознавстві. З точки зору інтересів бібліотекаря та суспільства застосовується це маркетинг біб-

ліотечних кадрів, маркетинг бібліотеки та суспільний маркетинг (маркетинг ідеї суттєво важливої для суспільства). Всі разом ці види стьобнють систему маркетингу шкільної бібліотеки.

Базуючись на найкращому вітчизняному досвіді шкільних бібліотек України та на сучасному - розвинутих країн, автор пропонує перспективну організаційну модель шкільної бібліотеки, яка має базовими цільовими відділами учнівський та вчительський, а крім того допоміжні. Допоміжними можуть бути (в залежності від фінансового рівня школи) інформаційно-технічний та бібліотечного маркетингу. В дисертації подано характеристики головних завдань відділів та умови їх реалізації. Дисертант підкреслює, що скільки б відділів не існувало, всі вони повинні досягати ефективності в роботі при цільному контакті з учнівським відділом, оскільки саме на учнів спрямована вся робота школи.

Розбудова шкільної бібліотеки на охарактеризованих вище принципах забезпечить поступове переростання вітчизняної шкільної бібліотеки в сучасний шкільний бібліотечно-інформаційний центр.

Ця трансформація має базуватися на принципі динамічності, оскільки складність моделі та важкий соціально-економічний стан України примушують шукати новий механізм функціонування елементів і постійно регулювати послідовність їх реалізації.

У висновках викладені результати дослідження, визначаються умови реалізації шкільного бібліотечно-інформаційного центру в загальноосвітніх школах України, пропонуються з цією ж метою регіональні заходи. Підкреслюється, що з допомогою інформатизованої шкільної бібліотеки буде досягнуто: а)соціальний ефект, який виявляється у закладенні потенціалу інформатизації на перспективу через інтелектуалізацію, інформатизацію нової генерації, б)економічний ефект, складається з більш повного та ефективного використання педагогічного інформаційного ресурсу, який є часткою національних ресурсів країни, в)психологічний ефект, який полягає в адаптації учнів, педколективу до вимог інформаційного суспільства.

За темою дисертації опубліковані роботи:

1.Національна книга і шкільна бібліотека як засіб соціалізації дитини //Бібліотека і бібліотечна професія в умовах інформатизації суспільства: Всеукраїнська наукова конференція. Тези доповідей.- К., 1992.- С.54-56.

2.Розв'язання проблем інформаційного виховання у школі І ступеня //

Теми XXУ звітньої наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів факультету бібліотечно-інформаційних систем за 1993-1994 нав.рік.-К.,1994.-С.35-36.
3.Програма роботи бібліотек (співавт. З.О.Сергійчук) //Початкова школа.-1994.-№2.-С.19-22.
4.Орієнтовна програма навчання бібліотечно-бібліографічній та інформаційній культурі (співавт. З.О.Сергійчук) //Інформаційний збірник Міністерства освіти України.-1994.-№19.-С.17-26.
5.Шкільний бібліотечно-інформаційний центр //Барви творчості: науково-методичний збірник.-К.,1995.-С.

Малько А.А. Концепция школьной библиотеки в контексте информатизации общества.: Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 05.25.03 - библиотековедение и библиографоведение. Киевский государственный институт культуры. Киев, 1995..

В диссертации на опыте развитых стран исследуется взаимовлияние информационных процессов и школьной библиотеки в обществе, трансформация последней в условиях информатизации. Авторои предложены основные принципы разработки модели школьной библиотеки XXI века и условия превращения этого типа библиотек в школьные библиотечно-информационные центры.

Malko A.A. The school Libry Model in the Context of the informatisation of the Socioty.

The thesis is based on the experience of the developed countries. It deals with the impact of information processes on higt school libraries and changes the informatisation bringe about in the libraries.

The author sets forth principles to be applied in order to design a model of the 21 st century high school library and preconditions for the transformation of Ukraines libraries into information library centers.

Ключові поняття: шкільні бібліотеки, інформатизація суспільства

Друк. ІПК ІК. Зам. 135 Тир. 100